

Здесь, чтобы усилить значение, одновременно использованы два выражения.

Bir həsir idi, bir də Məmmədnəsir – выражение, означает бедность, обнищальность. Выражение встречается также в дастане «Магомед и Гюльандам»:

Öydə nə var idi ki, qonağa palaz qoyaydı, bir həsir, bir də Məmmədnəsir, yan bacadan yel əsir, soyuq adamı kəsir.

В дастане «Гачаг Неби» тоже встречаем выражение: Evi tamam axtardılar. Evdə heç nə yox idi. Bir həsir idi, bir də Məmmədnəsir.

В азербайджанских народных сказках распространено выражение “Fatma gəldi qaç”. Это выражение означает «много говорящая. Беги, спасайся от людей, которые долго и нудно говорят, болтают попусту».

Во фразеологической системе азербайджанского языка есть такие единицы, которые используются очень широко с этнокультурологической точки зрения. Рассмотрим некоторые из этих фразеологизмов. Ayağına düşmək – ayaqlarına düşmək (yalvarmaq) – Упасть в ноги – пасть к ногам (умолять)

Səllad Qəməri yaxalayanda, vəzir, vəkil, bütün əhli-məclis padşahın ayağına düşüb dedilər... (сказка «Шемс-Гемер»). Qul düşdü Koroğlunun ayaqlarına (дастан «Кероглу»).

Выражение «упасть в ноги – пасть к ногам» употребляется больше всего в значении – умолять. Но, вместе с тем, выражение «упасть в ноги – пасть к ногам», «целовать» используется и в знак большой любви, уважения. “Yıxılm ayağına, durum dolanım başına”.

В старину эти фразеологические выражения использовались в знак большого уважения к родителям.

Köynəyindən keçirmək-köynəyinin yaxasından keçirmək (övladlığa götürmək). Vəzirin arvadı Nuşapəri xanımın alnından öpdü, köynəyindən keçirdi. (“Сказка госпожи Нушапери”). Şərabani İrvahımı köynəyinin yaxasından keçirib dedi. (дастан “Ирвагим”).

Вообще, фразеологизмы составляют в языке сложную систему. Национально-культурологическая коннотация и этнокультурологические когнитивные аспекты приобретают большую значимость во время всестороннего исследования фразеологизмов. В образовании фразеологизмов большую роль играют этнокультурологические факторы. И в азербайджанском, и в английском языках имеется достаточное количество фразеологических единиц, обусловленных этнокультурологическими факторами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Насиєва Ә. İngilis və Azərbaycan dillərində frazeologizmlərin struktur-semantik xüsusiyyətləri/ Насиєва Ә. – Bakı, 2004.
2. Veysəlli F. Semantika/ Veysəlli F. – Bakı, 2010.
3. Балли Ш. Французская стилистика/ Балли Ш. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1961. – 394с.
4. Звегинцев В.А. Предложение и его отношение к языку и речи/ Звегинцев В.А. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 309с.
5. Зейналова Т. Некоторые виды фразеологических единиц со структурой предложения в современном английском языке/ Т.Зейналова, Ш.Алиева // Filologiya məsələləri. – 2007. – № 1. – S.40-48.
6. Кунин А.В. Большой англо-русский фразеологический словарь/ Кунин А.В. – М.:Русский язык, 1984. – 944 с.

УДК 811.111'25:662.74

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОЛОГІЇ КОКСОХІМІЧНОЇ ГАЛУЗІ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Бондаренко О.М., ст. викладач, Жигула М.В., студент

Запорізький національний технічний університет

Стаття присвячена дослідженню структурних особливостей термінів коксохімічної промисловості в англійській мові. Основна увага приділяється складним словам та багатоконпонентним словосполученням.

Ключові слова: термін, термінологія коксохімічної галузі, структурні особливості терміна, багатоконпонентні термини.

Бондаренко Е.Н., Жигула М. В. СТРУКТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ТЕРМИНОЛОГИИ КОКСОХИМИЧЕСКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ / Запорожский национальный технический университет, Украина.

Статья посвящена исследованию структурных особенностей терминов коксохимической промышленности. Основное внимание уделено сложным словам и многокомпонентным словосочетаниям.

Ключевые слова: термин, терминология коксохимической отрасли, структурные особенности термина, многокомпонентные термины.

Bondarenko O., Gigula M. STRUCTURAL PECULIARITIES OF BY-PRODUCT COKING TERMS IN ENGLISH / Zaporizhzhya national technical university, Ukraine.

The article deals with the by-product-coking terms structural peculiarities. The main consideration is given to compound and word combinations.

Key words: term, terminology of chemical-recovery industry, term structural peculiarities, multicomponent terms.

Лінгвісти надають великого значення вивченню закономірностей утворення термінів, їхньої структури, семантики та упорядкування. Найбільш дискусійними питаннями термінології як науки є проблема розмежування видів спеціальної лексики, визначення основних властивостей терміна, принципи системної та структурної організації термінології, особливості функціонування термінів певної галузі та їх семантики.

Дослідженню сутності терміну та терміносистем було присвячено чимало наукових розробок вітчизняних та іноземних авторів. Як будь-яка мовна одиниця термін розглядався на різних рівнях мови і в різних аспектах: діахронічному (В.В. Виноградов, Л. Л. Кутіна, Л.Л. Божно); функціонально-стилістичному: (Р.А. Будагов, Н.Д. Андрєєв, П.Н. Денисов); лексико-семантичному: (В.П. Даниленко, Н.З. Котелова, Н.П. Кузькін, Л.А.Капаназе, Т.Л. Канделаки, О.Д. Мітрофанова); як об'єкт моделювання та стандартизації: К.Я. Авербух, А.С. Герд, В.М. Лейчик, Р.Ю. Кобрин, С.Д. Шелов, І.Н. Волкова); пізніше – лексикографічному: (А.Я. Шайкевич, С.В. Гриньов, Г.П. Мельников, З. І. Комарова, Ю.Н. Марчук).

Останні роки увагу дослідників привертає розгляд терміносистем окремих галузей знань. Однією з терміносистем, що на сьогодні виявилися малодослідженими, є система термінів коксохімічної промисловості. Незважаючи на розвиток цієї галузі, використання термінології, особливості галузевої термінологічної лексики опинилися поза увагою лінгвістів

Отже, метою цієї статті є вивчення основних структурних типів лексичних одиниць, їхньої будови та відносин між складовими частинами складних слів та словосполучень.

Творення коксохімічних термінів, як і терміносистем інших галузей, підпорядковується загальним законам термінотворення: за рахунок запозичення, калькування з інших мов, морфологічних способів словотворення, із застосуванням інтернаціональних елементів, стандартних спеціалізованих морфем (терміноелементів); абрєвіації та створення абсолютно нового знака. Найчастіше нові терміни створюються шляхом використання внутрішніх ресурсів мови. Згідно з класифікацією термінотворення за Даниленко В.П. існують наступні способи термінотворення [3,с.105]: афіксація, субстантивація, семантична деривація, словоскладання, абрєвіація. Інколи терміни, утворені шляхом надання наявному слову нового значення, втрачають зв'язок зі словами, від яких походять, таким чином, технічний зміст загальнолітературного слова набуває ще більш спеціального значення. Термін, який утворений з літературного слова, настільки переусвідомлюється, що сприймається вже як своєрідний омонім відносно свого джерела.

У структурному плані коксохімічні терміни можна поділити на три типи:

1) терміни-прості слова: *scale – нагар, creeping – повзучість, tackle – поліснаст, cap – ковпак, pinch – контргайка, basalt – базальт, sway – балансир, acryl – акрил, alkane – алкан, alkene – алкен, amine – амін;*

2) терміни-складні слова: *polystyrene – полістирол, polyacrylamide – поліакриламід, pin-hole – точковий, permafrost – багатолітньомерзлий, flaking-off – відшаровування, magnetostriction – магніострикція, sulfate-reducing – сульфатовідновлювальний, polycondensation – полімеризація;*

3) терміни-словосполучення: *crystalline polyphosphate – кристалічний поліфосфат, glassy polyphosphate – аморфний поліфосфат, electrochemical polishing – електрохімічне полірування, gas distribution – газорозподіл, flow rate – інтенсивність подачі (газу), oil field water – нафтопромислова вода.*

За нашими спостереженнями для утворення похідних лексичних одиниць термінології коксохімічної промисловості використовуються такі способи:

1) афіксація, причому активно використовується префіксація (*isometrics – ізометрична проекція, overfolding – перекинута залягання складок, disjunctive bedding – розривне залягання пластів, nondestructive test – неруйнівне випробування, offshore drilling barge – баржа для морського буріння*) та суфіксація (*underwater pipe-laying barge – баржа для прокладання підводних трубопроводів, submersible barge – заглибна баржа, spiral drilling bit – спіральне бурове долото, cumulative water injected – кількість закачаної води*);

2) семантична деривація (*green properties – властивості сирої формувальної стрижневої суміші*);

3) словоскладання (*electromagnetic* – електромагнетичний, *oil-field* – нафтопромисловий; *oscillograph* – осцилограф, *polyacrylonitrile* – поліакрилонітрил, *electrochemical* – електрохімічний, *polyelectrolyte* – поліелектроліт);

4) абрєвіація (*IOR* (*improved oil recovery*) – методи покращеного нафтовилучення; *EOR* (*enhanced oil recovery*) – добуток нафти вторинним методом; *ASP* (*alkali surfactant polymer*) – лужне ПАВ; *HPAI* (*high pressure air injection*) – закачування повітря під високим тиском);

За результатами наших спостережень стає очевидним, що кількість двокомпонентних термінів є досить значною, тому розглянемо декілька структурних типів таких термінів:

1) іменник + іменник (N+N): *pressure distribution* – пластовий тиск; *rock magnetism* – магнетизм порід; *bar magnet* – стрижневий магніт; *screw pump* – гвинтова помпа; *bitumen survey* – бітумне знімання; *diamond hardness* – твердість алмазу; *fold tectonic* – складчаста тектоніка; *crawler truck* – гусеничний візок; *liquefaction temperature* – температура зрідження;

2) прикметник + іменник (A +N): *Bentonite mud* – бентонітовий розчин; *artificial magnet* – штучний магніт; *aeromagnetic survey* – аеромагнітне знімання; *hydraulic puller* – гідравлічний знімач; *aleurolitic structure* – алевролітові текстура; *thermal diffusivity* – температуропровідність гірських порід; *chemical tracer* – хімічний індикатор.

Характерною рисою термінологічних словосполучень є наявність у них опорного слова, що, як ядро, обростає додатковими уточнюючими визначеннями й тим самим набуває значеннєвої цілісності, точності дефініції того чи іншого поняття. Але слід наголосити на тому, що не завжди двокомпонентні терміни можуть повністю висвітлити поняття. Тому цілком закономірним є використання три-, чотири- і багатокомпонентних термінів (коли компонентами термінів виступають самостійні частини мови).

Серед складних термінологічних одиниць є трикомпонентні моделі, утворені за наступною схемою:

1) іменник + іменник + іменник (N+N+N): *water-pressure gage* – водяний манометр; *wedge-type puller* – знімач у формі клину; *valve seat puller* – знімач сідла клапана; *bottom-hole tachometer* – забійний тахометр; *gas liquefaction temperature* – температура зрідження газу; *log data interpretation* – інтерпретація даних каротажу; *gas flow test* – випробовування газової свердловини на приплив;

2) прикметник + іменник + іменник (A+N+N): *downhole pump cup* – манжета глибинного насоса; *high-pressure gage* – манометр високого тиску; *weighted mean porosity* – середньозважена пористість; *multilayered half-space* – багатошаровий півпростір; *free-air correction* – поправка на вільне повітря; *high-pressure gas* – газ високого тиску; *worn-out drilling bit* – відпрацьоване бурильне довшило;

3) прикметник + прикметник + іменник (A+A+N): *clayless drilling mud* – буровий безглиняний розчин; *circulating fishing tool* – ловильний інструмент, що передбачає промивання; *spiral drilling bit* – спіральне бурильне довшило.

Чотирикомпонентні терміни англійської коксохімічної галузі демонструють найбільшу структурну різноманітність. Можна виокремити такі моделі творення чотирикомпонентних термінів-словосполучень:

1) прикметник + іменник + іменник + іменник (A+N+N+N):

Hydraulic system pressure indicator – манометр гідросистеми;

2) іменник + іменник + іменник + іменник (N+N+N+N):

Gas-water-oil distribution – газо-нафто-водяний розподіл.

3) прикметник + прикметник + іменник + іменник (A+A+N+N):

Submersible electric oil pump – нафтовий бурильний електроприводний насос; *hard-alloy drilling bit* – твердотопне бурильне довшило;

4) прикметник + іменник + прикметник + іменник (A+N+A+N):

Electromagnetic-type fishing tool – ловильний інструмент з електромагнітом.

Таким чином, термінологічні одиниці коксохімічної галузі тяжіють до багатокомпонентності, оскільки наявність декількох лексичних одиниць надає можливість стисло, проте чітко вказати на предмет або процес. До того ж у коксохімічній термінології можна виділити категорію суто хімічних термінів, які вже є полікомпонентними за своєю структурою.

У свою чергу, за морфологічним типом головного слова багатокомпонентні терміни поділяються на:

1) субстантивовані словосполучення (з іменником у ролі головного слова): *water intake* – водозабір, *oil production* – виробка нафти, *air valve* – повітряний клапан, *squeezed air* – стиснене повітря, *irregular*

bedding – неправильне нашіарування, *mud pump* – буровий насос, *water pump* – водяний насос, *water cooling* – водяне охолодження;

2) ад'єктивні словосполучення (з прикметником чи дієприкметником в ролі головного слова): *artificial cooling* – штучне охолодження, *engineering-geological estimation* – інженерно-геологічна оцінка, *day-to-day report* – щодобовий звіт, *external cooling* – зовнішнє охолодження, *chemical concentration* – хімічна концентрація, *deep cooling* – глибоке охолодження;

3) дієслівні словосполучення: *cutoff valve* – вимикаючий клапан, *lift valve* – підіймаючий клапан, *blow-through* – продувний клапан, *free-moving valve* – клапан, що вільно рухається.

Такі семантичні явища, як полісемія, омонімія, синонімія, антонімія є небажаними в термінологіях різних галузей. Однак вони неминучі, оскільки будь-яка терміносистема, як, втім, і мова в цілому, перебуває у постійному розвитку: деякі лексичні одиниці утворюються паралельно з тими, що вже існують, інші утворюють нові лексико-семантичні відтінки в процесі розширення значення загальнолітературної лексичної одиниці. Усі ці явища властиві й англійській коксохімічній термінології.

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки. У ході дослідження встановлено, що одиницям англійської коксохімічної термінології притаманні такі властивості терміна, як системність, точність, однозначність, стилістична нейтральність. Природно сформована англійська коксохімічна термінологія є впорядкованою, тобто являє собою систему.

Англійські коксохімічні терміни мають лексичну та структурну вмотивованість.

Словоскладання та афіксація виявилися найбільш продуктивними морфологічними способами утворення похідних у термінології коксохімічної галузі.

За структурою англійська коксохімічна термінологія представлена такими типами: терміни-слова, терміни-словосполучення, терміни-абревіатури.

Для утворення термінологічних словосполучень найбільш чисельними виявились дво-, три- та чотири – елементні структури, причому відношення між елементами є досить складними. Багатоконпонентні терміни передають складну внутрішню співвіднесеність галузевих понять, їхню багатоаспектність і постійну структурування. Багатоконпонентні терміни відображають широкий загальномовний процес утворення найбільш вмотивованих, точних і однозначних найменувань і сприяють подальшій деталізації термінів.

Характерною рисою термінологічних словосполучень є наявність у них опорного слова, завдяки якому досягається значеннєва цілісність, точність, однозначність дефініції.

Однозначність англійських коксохімічних термінів – категорія відносна, оскільки термін є однозначним тільки в межах окремо взятої підсистеми, але не системи в цілому.

Практична повна відсутність фундаментальних наукових досліджень особливостей англійської термінології коксохімічної галузі робить актуальним подальше вивчення цієї галузі, зокрема в напрямку визначення семантичних груп галузевої лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов С.Г. О значении и задачах научных исследований в области терминологии: Сб. Лингвистические проблемы научно-технической терминологии / С.Г. Бархударов / – М.: Наука, 1970. – С. 9.
2. Винокур Г.О. О некоторых явлениях словообразования в русской технической терминологии // МИФЛИ, научн. труды. /Г.О. Винокур. – М., 1939. – С. 8.
3. Даниленко В.П. Лексика языка науки. Терминология : диссертация на соиск. ученой степени доктора филол. наук. /В.П. Даниленко. / – М., 1976. – С. 105.
4. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури /В.І. Карабан/. – В : Нова Книга. – 2004. – 575 с.
5. Лотте Д.С. Утворення системи науково-технічних термінів. Основи побудови науково-технічної термінології /Д.С. Лотте. – М., 1961. – С. 73.
6. Коновалова Е.Д. Сопоставительный этимологический и контекстуальный анализ термина и обиходного слова в английском языке /Е.Д. Коновалова. – Л., 1964. – 154 с.